

УДК 343.359.3(477)

Думчиков Михайло Олександрович –

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Mykhailo O. Dumchykov –

candidate of juridical sciences,
assistant of the department of criminal law disciplines and judiciary
the Academic Research Institute of Law,
Sumy State University
(59 Petropavlivska St., build.3, Sumy, 40000, Ukraine)

Репін Данило Андрійович –

студент 4 курсу
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Danylo A. Repin –

4th year student,
the Academic Research Institute of Law,
Sumy State University
(59 Petropavlivska St., build.3, Sumy, 40000, Ukraine)

Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом за допомогою використання віртуальної валюти (криптовалюти): кримінологічний та кримінально-правовий аспект

Стаття присвячена визначенню та аналізу віртуальної валюти для легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. Аналізуються найпоширеніші способи легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. Розглянуто роль blockchain інструментів в легалізації доходів отриманих злочинним шляхом за допомогою віртуальних валют.

Ключові слова: легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, віртуальна валюта, криптовалюта, блокчейн.

Статья посвящена определению и анализу виртуальной валюты для легализации доходов полученных преступным путем. Анализируются распространенные способы легализации доходов полученных преступным путем. Рассмотрена роль blockchain инструментов в легализации доходов полученных преступным путем с помощью виртуальных валют.

Ключевые слова: легализация доходов, полученных преступным образом, виртуальная валюта, криптовалюта, блокчейн.

M.O. Dumchykov, D.A. Repin Legalization of Proceeds of Crime Through Virtual Currency (Crypto Currency): Criminological and Criminal Aspect

The article analyzes the use of virtual currency (cryptocurrency) as a way to legalize proceeds from crime and terrorist financing. The article defines the author's concept of cryptocurrency, which is proposed to mean digital currency (virtual, without physical form), the creation and control of which is based on cryptographic methods, which is fully decentralized, which ensures the correctness of operations in the system including the

inability to influence transactions of cryptosystem participants. The main features of virtual currency as a way to legalize proceeds from crime and terrorist financing are presented separately, in particular: anonymity, confidentiality of virtual currency transactions, transnationality of virtual currency, decentralization of cryptocurrencies.

Problems of legalization of proceeds from crime, which are characterized by the emergence of innovative blockchain tools: peer-to-peer transactions; cryptocurrencies; program mixers.

A separate analysis of one of the most common segments of crypto crime: money laundering has been made. Based on the use of methods of scientific cognition (comparative, sociological, statistical analysis, data extrapolation and construction of the trend line, etc.) patterns in the dynamics of each type of crypto crime and the main factors of their reproduction were identified.

Attention was drawn to the low factors in the field of money laundering that multiply the volume of this segment of cybercrime, namely: the need to find qualitatively new mechanisms for money laundering through the growth of their Internet and the legal vacuum around the status of virtual currencies and directly financial control systems that ensure the preservation of cash flows using blockchain tools.

The most popular ways of money laundering have been identified, including money laundering through gambling sites and the use of crypto exchanges and mixer programs.

It is concluded that the methods of legalization of proceeds from crime are updated and improved every year. In our opinion, the most dangerous and progressive way to legalize proceeds from crime is to launder these revenues using cryptocurrencies.

Keywords: *legalization of proceeds from crime, virtual currency, cryptocurrency, blockchain.*

Постановка проблеми. Поява криптовалюти в 2009 р відкрило широкі можливості для розвитку нових приватних способів здійснення розрахунків, а також передачі і зберігання інформації, поширення і використання яких знаходиться поза контролем монетарної влади. При цьому специфічні властивості криптовалюти, зокрема виняткова складність верифікації контрагентів, що беруть участь в угодах з криптовалютами, дає можливість економічним агентам ухититися від сплати податків і виводити діяльність компаній в тіньовий сектор. У зв'язку з вищевикладеним постає питання про необхідність вивчення криптовалюти і їх наслідків для визначення ризиків і загроз, які вони створюють в світовому економічному просторі.

Легалізація злочинних доходів і фінансування тероризму поступово стають все більш популярною сферою де застосовується і використовується криптовалюта. При цьому варто зауважити, що форми та способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом за допомогою криптовалюти, є різноманітними. Більше того, у умовах постійної діджителізації суспільства та підвищення інформаційної суспільної свідомості ці форми та способи постійно удосконалюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правової природи

легалізації доходів отриманих злочинним шляхом за допомогою використання віртуальної валюти валюти займалися серед інших такі вчені Гервайс А.В, Грубер Д.М., Ефременко І.Н., Иванцов С.В, Доглієва М.М.

Постановка завдання. Останні кілька років в світі почастишали випадки використання так званих віртуальних валют або криптовалют для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. Саме тому, вважаємо за доцільне дослідити віртуальну валюту як один зі способів легалізації доходів отриманих злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Існуючі ризики і загрози обігу віртуальних валют пояснюються специфічними особливостями, притаманними blockchain-технології яка представляє собою свого роду книгу обліку. Blockchain (ланцюжок блоків) функціонує без серверних центрів. Блоки інформації в ланцюзі розосереджуються на всіх підключених комп'ютерах в мережі, таким чином досягається стабільність роботи системи, високий рівень безпеки, виключаючи ризики хакерських атак, забезпечується доступність для всіх учасників системи. В свою чергу комбінація зазначених показників перетворює віртуальну валюту в унікальний фінансовий інструмент який підвищує безпеку завдяки своїй анонімності та

неможливості подальшого скасування транзакції.

Вперше про ризики використання продуктів blockchain-технології заговорив Європол. У своєму звіті за 2015 року він проаналізував тренди обороту криптовалюти і зробив висновок, що найбільшу популярність нові фінансові інструменти набувають в кримінальній сфері (корупційні злочини, торгівля наркотиками, відмивання коштів отриманих злочинним шляхом). Найчастіше криптовалюта використовується в нелегальному Інтернеті (даркнета) при покупці вилучених з обороту речовин і продуктів. До кінця 2018 р число напрямків кримінального використання криптовалюта істотно збільшилася, але як і раніше на першому місці знаходиться використання цифрових грошей способом відмивання коштів отриманих злочинним шляхом та розрахунків на тінювих інтернет-ринках.[1, с. 150]

З юридичної точки зору, згідно законодавства України криптовалюту не можна віднести до легальних валют, офіційною грошовою одиницею в Україні є гривня, а випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються. [2] У 2014 році НБУ Листом №29-208/72889 (Лист НБУ) визначив, що «Bitcoin як один з видів криптовалюти є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості»[3].

Таким чином, НБУ відніс криптовалюту в цілому до грошових сурогатів, і саме на цю позицію посилалася судова практика. Крім того було визначено, що: банки не мають правових підстав для зарахування іноземної валюти, отриманої від продажу криптовалюти за кордоном. 22 березня 2018 року НБУ видав Лист N 40-0006/16290, яким відніс Лист НБУ про визнання Bitcoin грошовим сурогатом до таких, що втратили актуальність. Відтак, можна сподіватися, що відповідний Лист НБУ та Роз'яснення НБУ перестануть застосовуватися, і у власників криптовалют відпадуть ризики визнання криптовалют грошовими сурогатами[3].

На нашу думку під криптовалютою варто розуміти цифрову валюту(віртуальну, без фізичної форми), створення і контроль за якою базується на криптографічних методах, щодо

якої встановлена повна децентралізація, що гарантує коректність операцій в системі в тому числі відсутності можливості впливати на транзакції учасників криптосистеми.

Перекази грошових коштів з низькою вартістю за транзакцію і відсутність можливості їх скасування, заплутані блоки даних операцій і відсутність правового регулювання сприяють тому, що щорічно зростає кількість злочинів у сфері відмивання доходів і фінансування тероризму за допомогою криптовалюти.

Широке застосування віртуальної валюти як інструменту здійснення злочинів в сфері відмивання доходів одержаних злочинним шляхом характеризується цілою низкою її технологічних особливостей:

Анонімність віртуальної валюти. Застосування методів криптографії та децентралізованих реєстрів дуже сильно ускладнює розпізнавання користувача. Затребуваність криптовалюти в кримінальному співтоваристві створює необхідність підвищення рівня їх анонімності. Створено криптовалюти, які використовують різні способи замітання слідів криптовалютних транзакцій. До таких криптовалют Європарламент відносить Monero, DASH і Zcash [4].

Конфіденційність операцій з віртуальною валютою можна охарактеризувати як безконтрольні транзакції віртуальних валют між різними віртуальними рахунками. З огляду на те, що будь-яка операція доступна кожному і можливо її простежити в ланцюжку блоків, немає посилення на конкретного користувача, будь він фізичною особою або організацією, яка здійснила цю операцію.

Транснаціональність віртуальної валюти. Дана особливість полягає у відсутності можливості встановити кордони при здійсненні операцій.

Децентралізованість криптовалют. Дає можливість користувачам обмінюватися фінансовими цінностями безпосередньо, без посередників. Головною стратегією виступає контроль за третьою стороною, яка знаходиться між учасниками угоди, з метою обмеження можливостей кримінальних суб'єктів передавати фінансові цінності безконтрольно. Проведення операцій з криптовалютами без посередників робить традиційний підхід неактуальним,

анонімність при проведенні операції в віртуальній валюті ще більше ускладнює визначення користувача. [5. С, 40].

В значній мірі загострилася проблема легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у зв'язку з появою інноваційних blockchain інструментів: однорангові пірінгові операції P2P (англ. peer-to-peer, рівний до рівному); кріптомати; програми міксери.

Однак якщо в незаконному обороті наркотиків важливим маркетинговим властивістю віртуальної валюти є її анонімність, то стосовно відмивання злочинних доходів - правовий вакуум і відсутність у криптовалют правового статусу [6, с. 71].

У міру розширення споживчого ринку криптовалют зростає і кількість факторів легалізації, скоєних з її використанням. Якщо чотири роки тому цей сегмент злочинності становив 5-7% від загального обсягу криптозлочинності, то в 2020 році він збільшився в 15 разів [7].

Багаторазове збільшення обсягів цього сегмента криптозлочинності обумовлюється низкою факторів:

1. Існує потреба в пошуку якісно нових механізмів відмивання злочинних доходів через зростання їх обсягу в мережі Інтернет. Даний висновок підтверджують наступні дані: близько 80% клієнтів організацій, займаються відмиванням злочинних доходів, - це великі нелегальні послуги з продажу порнографії і психотропних речовин.

2. Правовий вакуум навколо статусу криптовалют і системи їх фінансового контролю є потужним стимулом для розвитку квазіфінансових структур, що забезпечують збереження грошових потоків з використанням технології блокчейн або займаються конвертацією криптовалют в фіатну валюту. В 2019 року на рахунки сервісів по конвертації близько чверті коштів прийшло від організацій, які займаються незаконною діяльністю.

Сьогодні ні в Україні, ні в світі не ведеться облік легалізованих з використанням віртуальної валюти злочинних доходів. Це, однак, не перешкоджає виявленню та аналізу окремих кримінологічних трендів. Зокрема, важливо звернути увагу на повномасштабне розвиток сервісів для конвертації криптовалюти і переведення в готівку фіатних засобів. Як

правило, ці транзакції мають характер P2P (від людини до людини) з використанням кріптоматів та кріптоматів. За інформації сервісу Coin ATM Radar, в даний час в світі встановлено більше тисячі таких пристроїв, а якщо взяти до уваги латентність даних, можна говорити і про цифри в 30 разів більше¹⁴. За комісію в розмірі 15% сервіс забезпечує безперебійність переказу і анонімність клієнта.

Розглядаючи можливість застосування віртуальних валют з метою ухилення від податків, необхідно розуміти, що традиційно для переказу фінансових ресурсів в нелегальний сектор економіки використовувалися офшорні юрисдикції. Загальне і наростаючий тиск країн з розвинутою економікою послужило причиною подорожчання даного інструменту. Відмінною особливістю віртуального гаманця, який використовується для зберігання і операцій з криптовалюта, є те, що він не належить ні до однієї держави. Також віртуальні активи в більшості країн світу не обкладаються податками, що сприяє зростанню обсягів торгівлі із застосуванням криптовалюта як платіжний засіб.

Новим і популярним способом легалізації кримінальних доходів є їх відмивання через сайти азартних ігор. Саме через ці сервіси відмивається близько 1/3 всіх брудних віртуальних грошей. Злочинці все частіше стали використовувати ігрову валюту як спосіб збереження вартості криптовалюти. Для цього купується валюта найбільш популярних віртуальних ігор. Вона продається за криптовалюту, а потім на спеціальних сервісах конвертації обмінюється в фіатну валюту [8].

Інший спосіб легалізації – використання «Програм-міксерів». Вони пропонують клієнтам заплутати історію транзакцій або відмити доходи, купивши для іншої особи товари в Інтернеті за «брудні» гроші. покупець компенсує витрати клієнта, за винятком суми комісії. В результаті клієнт сервісу отримує «чисті» гроші, а покупець - дисконт на товар.

У спеціальних джерелах нерідко вказується на високі ризики використання криптовалюти при фінансуванні тероризму [9]. На наш погляд, в даний час ці прогнози дещо перебільшені. Фахівці недооцінюють традиційність цього сегмента злочинності і не враховують неготовність терористів

використовувати нові технології при організації злочинних доходів. Для більшості терористичних організацій єдиним способом траншу залишається фізична транспортування готівки. Однак у міру розширення застосування криптовалюти і розвитку інфраструктури транзакцій віртуальна валюта буде все частіше використовуватися для фінансування тероризму.

Варто зауважити, що фактично вартість віртуальних валют складається головним чином з витрат на електроенергію, яка є обов'язковою умовою функціонування всієї зазначеної системи. При цьому частина витрат включається в вартість комісії, що справляється з користувача за проведення транзакції з віртуальною валютою. Слід зазначити, що ціна подібних операцій, в порівнянні з банківськими тарифами, залишається досить низькою. При цьому багато фахівців в даній області стверджують, що комісії за транзакції з віртуальними валютами, можливо, з часом збільшаться, так як сукупний обсяг криптовалют, який створюється майнінгом, швидше за все, буде зменшуватися, відповідно, вартість майнінгу згодом значно збільшиться, знижуючи тим самим рівень даного ризику в сфері відмивання доходів та фінансуванні тероризму.

В якості ще одного ризику який пов'язаний із застосуванням віртуальної валюти з метою відмивання злочинних доходів можна виділити складність визначення податкового агента та бенефіціара. На нашу думку це можна обумовити особливостями віртуальної валюти такими як, анонімність на децентралізація. Також варто зауважити, що криптовалюта є інструментом для виведення з країни так званих «сірих» грошових коштів, оскільки розкриття інформації щодо належності крипто гаманців, їх

вмісту є неможливим. Залишається нез'ясованим, до якої юрисдикції відносяться ці активи і хто повинен і має право їх контролювати. Актуальним ризиком для світової економіки в області відмивання злочинних доходів виступає крадіжка віртуальних активів.

Вкрадені гроші сприяють росту нелегального бізнесу, сповільнюючи при цьому економічне зростання будь-якої держави і підвищуючи рівень злочинності в даній країні. Сьогодні світова спільнота не має загальноприйнятої позицією щодо інноваційного, стрімко зростаючого ринку віртуальних валют. У більшості країн світу відсутнє правове регулювання даної сфери, вище керівництво обмежується рекомендаціями національних регуляторів щодо криптовалюти і визначає її як фінансовий інструмент з підвищеним ризиком.

Висновки. Незважаючи на те що застосування віртуальної валюти в легалізації доходів отриманих злочинним шляхом стає все більш поширеним, воно становить поки несуттєву частку кримінального бізнесу. У міру збільшення обсягу їх ринку ризику даної сфери будуть набувати все більшого значення для світової економіки. Найвність розглянутих вище ризиків зумовило необхідність поширення положень антивідмивного законодавства на відносини, пов'язані з використанням криптовалют. Надзвичайно важливо забезпечити нормативно-правове регулювання віртуальних валют в інтересах розвитку як світової економіки, так і національної фінансової системи і підвищення ефективності механізму протидії легалізації (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко Е.Л. Кримінологічні ризики обороту криптовалют. *Економіка. Податки. Право*. Т. 10, № 6. 2017. С. 147-155.
2. Про Національний банк України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 19.10.2020).
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 19.10.2020).
4. Virtual currencies and terrorist financing: assessing the risks and evaluating responses. May, 2018. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU\(2018\)604_970_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU(2018)604_970_EN.pdf) (дата звернення 19.10.2020).

5. Палант А.Я. Криптовалюта: Виклики і загрози для світової економіки в сфері протидії відмиванню доходів і фінансуванні тероризму. *Економіка і бізнес*. №3 (69) С. 38-42.
6. Arkhipov V.V. Virtual property: systemic legal problems within the framework of developing the industry of computer games. *Zakon and Law*. 2014, no. 9, pp. 69–90.
7. O’Leary R.R. Europol Warns Zcash, Monero and Ether Playing Growing Role in Cybercrime. URL: <https://www.coindesk.com/europol-warns-zcash-monero-and-ether-playing-growing-role-in-cybercrime>. (дата звернення 19.10.2020).
8. Иванцов С.В., Сидоренко Э.Л., Спасенников Б.А., Березкин Ю.М., Суходолов Я.А. Преступления, связанные с использованием криптовалюты: основные криминологические тенденции. *Всероссийский криминологический журнал*. 2019. Т. 13. № 1. С. 85-93.
9. Иванцов С.В. Преступления на рынке ценных бумаг: криминологическая характеристика и предупреждение. М.: Юнити-Дана. 2012. 119-121 с.

References:

1. Sydorenko E.L. Kryminolohichni ryzyky oborotu kryptovaliut. *Ekonomika. Podatky. Pravo*. Т. 10, № 6. 2017. S. 147-155.
2. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (data zvernennia 19.10.2020).
3. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/> (data zvernennia 19.10.2020).
4. Virtual currencies and terrorist financing: assessing the risks and evaluating responses. May, 2018. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU\(2018\)604_970_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604970/IPOL_STU(2018)604_970_EN.pdf) (data zvernennia 19.10.2020).
5. Palant A.Ya. Kryptovaliuta: Vykylyky i zahrozy dlia svitovoi ekonomiky v sferi protydii vidmyvanniu dokhodiv i finansuvanni teroryzmu. *Ekonomika i biznes*. №3 (69) S. 38-42.
6. Arkhipov V.V. Virtual property: systemic legal problems within the framework of developing the industry of computer games. *Zakon and Law*. 2014, no. 9, pp. 69–90.
7. O’Leary R.R. Europol Warns Zcash, Monero and Ether Playing Growing Role in Cybercrime. URL: <https://www.coindesk.com/europol-warns-zcash-monero-and-ether-playing-growing-role-in-cybercrime>. (data zvernennia 19.10.2020).
8. Yvantsov S.V., Sydorenko E.L., Spasennykov B.A., Berezkin Yu.M., Sukhodolov Ya.A. Prestupleniya, svyazannyye s yspolzovaniem kryptovaliuti: osnovnye kryminolohicheskiye tendentsyy. *Vserossyiskiy kryminolohicheskiy zhurnal*. 2019. Т. 13. № 1. S. 85-93.
9. Yvantsov S.V. Prestupleniya na rinke tsennikh bumag: kryminolohicheskaia kharakterystyka y preduprezhdenye. М.: Yunyty-Dana. 2012. 119-121 s.